

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема 3

План

1. Нормативно-правове регулювання режиму воєнного стану в Україні.
2. Сутність правового режиму воєнного стану.
3. Заходи правового режиму воєнного стану.

Воєнний стан закордоном

У різні часи воєнний стан був оголошений в 81 країні світу.

- Сирія 1963 - 2011 рр.;
- Канада 1970 р.;
- Польща 1981 р.;
- Туреччина 2016 р.;
- Південна Корея 2024 р.

Причинами запровадження були війна, воєнна загроза, внутрішньодержавна небезпека (політична криза, протестний рух, загроза державного перевороту тощо).

Нормативно-правове регулювання режиму воєнного стану в Україні

- 1) Конституція України;
- 2) Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII.
- 3) Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022.
- 4) Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» від 24.02.2022 р. № 2102-IX.
- 5) Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 року № 4765-VI.
- 6) Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 р. № 3543-XII.
- 7) Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 р. № 753 «Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану».
- 8) Постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573 «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану».
- 9) Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1455 «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан».
- 10) Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1456 «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану».
- 11) Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України».
- 12) Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 січня 2023 року «Про деякі питання щодо перетину державного кордону України в умовах воєнного стану»».
- 13) Рішення Ради Національної Безпеки і Оборони України від 23 січня 2023 року «Про деякі питання щодо перетину державного кордону України в умовах воєнного стану».
- 14) Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 р. № 1147 «Про прикордонний режим» тощо.

Конституція України про режим воєнного стану

Стаття Конституції	Зміст
Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.	Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.
Стаття 43. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.	Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.
Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.	В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.
Стаття 83. Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.	У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання. У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Конституція України про режим воєнного стану

Стаття Конституції	Зміст
Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:	31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;
Стаття 92. Виключно законами України визначаються:	19) правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації;
Стаття 106. Президент України:	20) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;
Стаття 157. Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.	Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Конституція України про режим воєнного стану

1) **Можливість обмеження окремих конституційних прав і свобод і одночасне їх гарантування** (ст. 64 Конституції).

2) **Заборона будь-яких конституційних змін** в період дії воєнного стану (ст. 157 Конституції).

3) **Поширення верховенства Конституції на всі сфери державної діяльності**, в тому числі і на законотворчий процес. Тому Верховна Рада України, приймаючи закони, не має права допускати невідповідностей їх положень нормам Конституції України.

4) Конституція **не містить норм, які б передбачали пряму заборону зміни влади під час воєнного стану.**

Так, ст. 83 Конституції України визначено, що повноваження Верховної Ради продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану. Стосовно Президента України аналогічної норми Конституція не містить.

На противагу Конституції Закон «Про правовий режим воєнного стану» у ст.10 передбачає, що «у період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність».

Отже норми Конституції передбачалися з розрахунку на короткостроковість воєнного стану не були розраховані на довготривалі строки, у зв'язку з чим в Конституції відсутні норми, які б врегульовували ситуацію, коли повноваження Президента України припиняються до завершення строку дії у воєнного стану.

Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 .02.2022 р. №64/2022

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» **постановляю:**

1. Ввести в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб.

2. Військовому командуванню разом з військовими адміністраціями, органами виконавчої влади, правоохоронними органами та за участю органів місцевого самоврядування запроваджувати і здійснювати передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи правового режиму воєнного стану, реалізовувати повноваження, необхідні для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

3. У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені стаття 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII

визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. № 1932-XII

встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони.

Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 р. № 4765-VI

визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна для потреб держави в період дії воєнного чи надзвичайного стану у юридичних та фізичних осіб, територіальних громад, а також нерозподілених земельних ділянок, невитребуваних земельних часток (паїв) та особливості передачі в користування таких земельних ділянок.

Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 р. № 3543-XII

встановлює правові основи мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, визначає засади організації цієї роботи, повноваження органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також обов'язки підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, повноваження і відповідальність посадових осіб та обов'язки громадян щодо здійснення мобілізаційних заходів.

Сутність правового режиму воєнного стану

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст.1 Закону «Про правовий режим воєнного стану»).

воєнний стан ≠ надзвичайний стан

Сутність правового режиму воєнного стану

1. Адміністративно-правовий режим – система правових норм, що визначають:

- підстави введення (фактор небезпеки і кількісні та якісні показники його впливу на суспільство);
- державний орган (органи), що уповноважений вводити режим;
- процедуру введення, продовження дії, скасування та зміни режиму;
- часові та територіальні межі;
- зміни у компетенції державних органів, що залучаються для забезпечення режиму;
- створення тимчасових режимних органів (за необхідності);
- вичерпний перелік правообмежень громадян і покладання на них додаткових обов'язків;
- порядок діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій;
- перелік надзвичайних заходів, що застосовуються в умовах введення такого режиму.

Сутність правового режиму воєнного стану

Види
адміністративно-
правових режимів

звичайний

спеціальний

особливий

воєнний стан,

надзвичайний стан,

режим зони надзвичайної екологічної ситуації

Сутність правового режиму воєнного стану

Особливі адміністративно-правові режими характеризуються:

- 1) найбільш інтенсивними правообмеженнями та найширшими повноваженнями державних органів;
- 2) використанням у екстрених випадках, коли фактор небезпеки неможливо ліквідувати або локалізувати без введення цих режимів;
- 3) є тимчасовою крайньою формою здійснення державного управління в умовах глобальної небезпеки.

Сутність правового режиму воєнного стану

2. Підстави введення воєнного стану:

- 1) збройна агресія;
- 2) загроза нападу;
- 3) небезпека державній незалежності України, її територіальній цілісності (ст.1 «Про правовий режим воєнного стану», ст.1 «Про оборону України»).

Підставами прийняття **Президентом України рішення про введення воєнного стану є:**

- 1) загроза нападу;
- 2) небезпека державній незалежності України (п.20 ст.106 Конституції України).

Сутність правового режиму воєнного стану

Пункт 19 ст.106 Конституції України наділяє Президента України правом вносити до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни.

У разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни (ч.2 ст.4 Закону «Про оборону»).

введення режиму воєнного стану ≠ оголошення стану війни

Сутність правового режиму воєнного стану

Мета введення режиму воєнного стану

відвернення загрози агресії

відсіч збройній агресії

забезпечення національної безпеки

усунення загрози небезпеки державній
незалежності України, її територіальній
цілісності

Сутність правового режиму воєнного стану

Збройна агресія - застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України:

- вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;
- блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;
- напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;
- засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України;
- дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення таких дій тощо **(ст.1 Закону «Про оборону України»)**.

Сутність правового режиму воєнного стану

Порядок введення воєнного стану:

- 1) подання Радою національної безпеки і оборони України пропозицій Президенту України про введення воєнного стану;
- 2) розгляд пропозицій Президентом;
- 3) видання Президентом відповідного указу (у разі необхідності введення воєнного стану);
- 4) негайне звернення Президента України до Верховної Ради України щодо затвердження указу, з одночасним поданням відповідного проекту закону;
- 5) затвердження указу Президента Верховною Радою України;
- 6) негайне оголошення указу Президента через медіа або оприлюднення в інший спосіб (офіційне оприлюднення здійснюється разом із законом щодо затвердження указу) (ст.5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

Також у разі введення воєнного стану Україна негайно **повідомляє Генерального секретаря ООН та держави**, які беруть участь у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, про обмеження прав і свобод людини, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом, про межу цих відхилень і причини прийняття такого рішення (ст.24 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

Сутність правового режиму воєнного стану

3. Дія режиму воєнного стану у часі (тимчасовий характер)

В указі Президента України про введення воєнного стану зазначаються час введення і строк, на який він вводиться (п.2 ч.1 ст.6 Закону «Про правовий режим воєнного стану»).

Воєнний стан *запроваджено* з 05:30 24 лютого 2022 року на всій підконтрольній Україні території на 30 діб.

Продовжено 16 разів. Нині чинне продовження відбулось з 05 години 30 хвилин 7 серпня 2025 року строком на 90 діб (до 5 листопада 2025 р.) згідно з Указом Президента № 478/2025 від 14.07.2025 р.

Ст. 7 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану». Надзвичайний стан в Україні може бути введено на строк не більш як 30 діб і не більш як 60 діб в окремих її місцевостях.

У разі необхідності надзвичайний стан може бути продовжений Президентом України, але не більш як на 30 діб. Указ Президента України про продовження дії надзвичайного стану набирає чинності після його затвердження Верховною Радою України.

Сутність правового режиму воєнного стану

Припинення та скасування воєнного стану відбувається на підставі ст.7 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»:

- Воєнний стан на всій території України або в окремих її місцевостях **припиняється після закінчення строку**, на який його було введено.
- **До закінчення строку**, на який було введено воєнний стан, та за умови усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності Президент України може прийняти указ про **скасування** воєнного стану на всій території України або в окремих її місцевостях, про що має бути негайно оголошено через медіа.

Сутність правового режиму воєнного стану

4. Запровадження режиму воєнного стану спричиняє обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції (ст.64 Конституції України).

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч.1 ст.8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (ст.3 Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні»).

Права і свободи, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану

Відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені:

- право на рівність громадян перед законом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак (ст. 24);
- право на громадянство та його зміну (ст. 25);
- право на життя (ст. 27);
- право на повагу до гідності особи (ст. 28);
- право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29);
- право на індивідуальні або колективні письмові звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 40);
- право на житло (ст. 47);
- право на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї (ст. 51);
- рівність дітей у своїх правах незалежно від походження (ст. 52);
- право на захист прав і свобод у людини у суді (ст. 55);

Права і свободи, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану

- право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади, місцевого самоврядування (ст. 56);
- право знати свої права і обов'язки (ст. 57);
- закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (ст. 58);
- право на професійну правничу допомогу (ст. 59);
- право на відмову від виконання явно злочинних розпоряджень чи наказів (ст. 60);
- право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61);
- презумпція невинуватості (ст. 62);
- право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом (ст. 63).

Закріплення переліку прав, які не підлягають обмеженню, навіть під час дії воєнного стану, є **конституційною гарантією прав людини.**

Права і свободи, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану

Також конституційною гарантією прав людини є ст.22 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», яка передбачає неприпустимість використання правового режиму воєнного стану для захоплення влади та порушення прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Введення воєнного стану не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання. Будь-які спроби використати введення воєнного стану для захоплення влади тягнуть відповідальність згідно із законом.

Права і свободи, які можуть обмежуватись в умовах воєнного стану

Стаття Конституції	Зміст
Стаття 30.	Кожному гарантується недоторканність житла.
Стаття 31.	Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.
Стаття 32.	Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.
Стаття 33.	Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Права і свободи, які можуть обмежуватись в умовах воєнного стану

Стаття Конституції	Зміст
Стаття 34.	Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.
Стаття 38.	Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.
Стаття 39.	Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку - з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Права і свободи, які можуть обмежуватись в умовах воєнного стану

Стаття Конституції	Зміст
Стаття 41.	Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.
Стаття 42.	Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Права і свободи, які можуть обмежуватись в умовах воєнного стану

Стаття Конституції	Зміст
Стаття 43.	Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.
Стаття 44.	Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей. Ніхто не може бути примушений до участі або до неучасті у страйку. Заборона страйку можлива лише на підставі закону.

Права і свободи, які можуть обмежуватись в умовах воєнного стану

Стаття Конституції	Зміст
Стаття 53.	Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Заходи правового режиму воєнного стану

Відповідно до **ст.8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»** військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати такі заходи правового режиму воєнного стану:

**встановлювати
(посилювати) охорону
об'єктів критичної
інфраструктури та
об'єктів, що забезпечують
життєдіяльність населення,
і вводити особливий режим
їх роботи**

**запроваджувати трудову
повинність для
працездатних осіб, не
залучених до роботи в
оборонній сфері та захисту
критичної інфраструктури**

**використовувати
потужності та трудові
ресурси підприємств,
установ і організацій усіх
форм власності для потреб
оборони, змінювати режим
їхньої роботи, проводити
інші зміни виробничої
діяльності, а також умов
праці**

Заходи правового режиму воєнного стану

примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, зокрема об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави

запроваджувати комендантську годину, а також встановлювати спеціальний режим світлового та інших видів маскування

встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів

перевіряти документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією

забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів

Заходи правового режиму воєнного стану

порушувати питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, пропаганду війни, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення

встановлювати заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан

регулювати роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа

вилучати електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку

забороняти торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами

Заходи правового режиму воєнного стану

встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори

вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини

зменшувати запаси небезпечних хімічних речовин, вибухо- і пожежонебезпечних речовин на об'єктах підвищеної небезпеки

встановлювати військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу сил цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ

встановлювати порядок використання за призначенням об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту всіх форм власності та відомчої належності

Заходи правового режиму воєнного стану

організовувати будівництво захисних споруд цивільного захисту, споруд подвійного призначення та виготовлення (монтажу) первинних (мобільних) і облаштування найпростіших укриттів

здійснювати маркування будівель та споруд, транспортних засобів, що підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами)

проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони

проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення

запроваджувати у разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами

Заходи правового режиму воєнного стану

вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці

інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України

здійснювати обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; осіб, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії

запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права

Обмеження свободи пересування

Військове командування може встановлювати:

- **заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання** осіб на території, на якій діє воєнний стан, особливого режиму в'їзду і виїзду,
- **обмеження свободи пересування** громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів;
- **проводити перевірку документів** в осіб, а в разі потреби проведення **огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла** громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;
- **комендантську годину** – заборону перебування на вулицях в певний час доби без спеціальних дозволів. Комендантська година вводиться за окремим дорученням військового командування на встановлений ним період, але не довше строку дії правового режиму воєнного стану;
- **заборону змінювати місце проживання (місце перебування)** громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, СБУ, чи Службі зовнішньої розвідки без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу тощо.

Обмеження свободи пересування

У період дії воєнного стану громадяни України чоловічої статі віком від 18 до 60 років зобов'язані мати при собі військово-обліковий документ разом з документом, що посвідчує особу, та пред'являти їх за вимогою уповноваженого представника районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки або поліцейського, а також представника Державної прикордонної служби України у прикордонній смузі, контролюваному прикордонному районі та на пунктах пропуску через державний кордон України (ч.4 ст.20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

Обмеження права власності

Може примусово відчужуватися майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку (Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»).

Примусове відчуження майна – позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості.

Встановлення військово-транспортного обов'язку

Місцеві органи виконавчої влади у взаємодії з територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), за участю органів місцевого самоврядування та із залученням підприємств, установ та організацій усіх форм власності, фізичних осіб-підприємців можуть організувати та забезпечити в установленому порядку **виділення тимчасово будівель, споруд, земельних ділянок, транспортних та інших матеріально-технічних засобів, надання послуг Збройним Силам України, Національній гвардії України, Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України, Державній спеціальній службі транспорту, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України та іншим військовим формуванням України відповідно до мобілізаційних планів (п.3 ст.8 Указу Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24.02.2022 р. №65/2022»).**

Метою є задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань на особливий період транспортними засобами і технікою і поширюється на центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, у тому числі на залізниці, порти, пристані, аеропорти, нафтобази, автозаправні станції дорожнього господарства та інші підприємства, установи і організації, які забезпечують експлуатацію транспортних засобів, а також на громадян – власників транспортних засобів.

Встановлення військово-транспортного обов'язку

Порядок виконання військово-транспортного обов'язку для задоволення потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Держспецзв'язку та Держспецтрансслужби на особливий період транспортними засобами і технікою усіх типів і марок вітчизняного та іноземного виробництва, їх повернення під час демобілізації та компенсації шкоди, завданої транспортним засобам і техніці внаслідок їх залучення під час мобілізації регулюється «Положенням про військово-транспортний обов'язок», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 р. № 1921.

Запровадження суспільно корисних робіт

Військове командування разом з іншими органами влади або й самотійно має право запроваджувати **трудову повинність** та залучати громадян до **суспільно-корисних робіт** (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13.07.2011 р. №753).

Суспільно корисні роботи - види тимчасової трудової діяльності працездатних осіб в умовах воєнного стану, які провадяться для **виконання робіт, що мають оборонний характер, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, що виникли в період воєнного стану, та їх наслідків, задоволення потреб Збройних Сил, інших військових формувань і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення, а також не можуть бути пов'язані з підприємництвом або іншою діяльністю, спрямованою на одержання прибутку, та до яких належать роботи і послуги, що не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки.**

Трудова повинність - короткостроковий трудовий обов'язок у період воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, які виникли в період воєнного стану, та їх наслідків, що не потребує обов'язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий трудовий обов'язок.

Запровадження суспільно корисних робіт

До суспільно корисних робіт **залучаються** працездатні особи, у тому числі особи, що не підлягають призову на військову службу, які за віком і станом здоров'я не мають обмежень до роботи в умовах воєнного стану (крім працездатних осіб, що залучені до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і заброньовані за підприємствами у період воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також осіб, залучених до здійснення заходів національного спротиву), а саме:

- зареєстровані безробітні та інші незайняті особи, зокрема внутрішньо переміщені;
- працівники функціонуючих в умовах воєнного стану підприємств (за погодженням з їх керівниками), що не залучені до виконання мобілізаційних завдань (замовлень) та не зараховані до складу об'єктових формувань цивільного захисту, - у порядку переведення;
- особи, зайняті в особистому селянському господарстві;
- студенти вищих, учні та слухачі професійно-технічних навчальних закладів;
- особи, які забезпечують себе роботою самостійно.

З кожною із зазначених осіб **укладається строковий трудовий договір**.

За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада).

Забороняється залучати до суспільно корисних робіт малолітніх дітей та дітей віком від чотирнадцяти до п'ятнадцяти років, жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також вагітних жінок у разі, коли виконання таких робіт може негативно вплинути на стан їх здоров'я.

Запровадження суспільно корисних робіт

У процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, **забезпечується** дотримання таких стандартів, як **мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку** між змінами, **максимальний робочий час**, врахування **стану здоров'я особи** тощо.

На час залучення працюючої особи до виконання трудової повинності поза місцем її роботи за трудовим договором за нею після закінчення виконання таких робіт **зберігається відповідне робоче місце (посада).**